

Falusi Márton

Szélfúttá levél¹

Jelenetek Mensáros László forradalmából

Színmű egy felvonásban

Szereplők

Mensáros

Ifjú Mensáros

Zongorista / Darvas

Téri

Für

Izgága

Párttitkár

Elítélt

Losonczy

Pap

Szörényi / Tolnay

Mensáros édesanyja / Titkárnő

Clown 1., Clown 2. (mint Színésznövendék, Államvédelmis, Színész, Nemzetőr, Pufajkás, Jegyzőkönyvvezető, Fegyőr, Sírásó, Járókelő)

Bíró / Halott

Ügyész / Halott

Védő / Halott

Kisgyerek

Három színpad: a Gondolat, a Sors és a Cselekmény stilizált terei (Erwin Piscator politikai színháza; misztériumjáték). A Gondolat leghátul és legmagasabban, középpont a Sors, lefelől, a legalacsonyabb szinten a Cselekmény. Vetítéveszűnek kétfelől. A díszlet jelzészű, puritán; inkább a jelmez jellegadó elemei érzékeltetik a helyszínt, amikor konkrét (börtön, színház, tárgyalóterem stb.). A szereplők szertartásos mozgásait erős zenei betétek kísérik; kórus felléptetése sem idegen a darab világától.

FALUSI MÁRTON (1983) költő, a *Hitel* szépirodalmi szerkesztője. Legutóbbi kötete: *Műtücsök opálmezőkön* (2016).

1 A darab szerkesztett változatát a Debreceni Csokonai Színház 2016. október 14-én mutatja be Csikos Sándor rendezésében.

1. jelenet: a Sors színpadán.

Mensáros és Darvas állnak, mondják a 301-es parcella mártírjainak névsorát / bejátszás a vetítővásznakon. A színen egy kopjafa és hangfalak. Kisgyerek jön be, nemzetiszínű szalagot köt a kopjafára. Mensáros és Darvas elhallgatnak.

Kisgyerek: A sír, a sír nincs sehol. A test, a test nincs sehol. A csont, a csont nincs sehol. A gyilkosok, a gyilkosok se itt, se ott. Egyszer majd el kell temetni. És nekünk nem szabad feledni. A gyilkosokat néven nevezni.

Kisgyerek kiszalad a színről.

2. jelenet: a Gondolat színpadán.

Mensáros föllép a Gondolat színpadára, kezébe vesz egy koponyát.

Mensáros: Ki az, aki tartósabb munkát csinál, mint akár a kőműves, akár az ács vagy a hajóépítő? Hát az akasztófa-csináló; annak a készítménye ezer lakót is elnyú... Egy államférfi agya is lehetett.

Darvas a Sors színpadán rövid ideig tovább sorolja a neveket, majd távozik (ZENE).

3. jelenet: a Cselekmény színpadán. *Ifjú Mensáros némán áll, mint az infantilis játék szenvedő alanya.*

Színésznövendék 1. és 2. együtt: Elment apám dinnyét lopni, elfelejtett zsákot vinni. Utánament a gazda hátba veregetni. Nád közé bújtam, nádsípot fújtam. Az én sípom azt fütyülte: ka-ra-láb, ka-ra-láb. Ketten fogtunk egy birkát, te nyaltad ki a lukát!

Színésznövendék 1.: Ketten fogjuk a birkát...

Színésznövendék 2.: Te vagy a kulák!

Színésznövendék 1.: Mi a te apád?

Színésznövendék 2.: Mi a te anyád?

Színésznövendék 1.: Két forint a meleg lángos, kikapott a Ferencváros.

Színésznövendék 2.: Sprin-ger! Sprin-ger! Ka-ra-láb! Ka-ra-láb!

Színésznövendék 1.: Kormányzó úr kegyence! Excellenciás úr, hogy ízlik a kan-nyúl?

Színésznövendék 2.: Nyúl fut a vonáson, apád ül a tojáson.

Színésznövendék 1.: Milyen anyádnak Konyáron házirézi nélkül? Ko-nyá-ri ka-ná-ri kalitkában kornyikál! Gyakoroljuk a helyes beszédet. Mondd szépen: Lackó, pipadohány-zacskó!

Színésznövendék 2.: Sprin-ger! Sprin-ger! Ka-ra-láb! Ka-ra-láb!

Színésznövendék 1.: Vizsgaelőadás: játsszuk el a beadást! (*Ceruzát, papírt vesz elő.*) Én vagyok a Baromfiosztáy, a Vad Főosztáy és a Korosztáy. Te meg az borosztályellenség. Pfuujj.

Színésznövendék 2.: Oszt álljak ellent? Alázatosan jelentem az elvtársnak, hogy mindent beszolgáltattam. Tyúkot, nyulat, kadarkát.

Színésznövendék 1.: Ne *kadarjon* itt nekem, elvtárs!

Színésznövendék 2.: Halat, vadat, s mi jó nyelet... (*Ifjú Mensárosra néz*) Ez a réteg viszont elszabotálja az átabotát.

Színésznövendék 1.: Mi a rossebbet csinál?

Színésznövendék 2.: Megátalkodik. Pedig teli ám az átalvető. Nem üres a kas sem.

Színésznövendék 1.: Akkor a béka fenekére hágok. Én vagyok a begyűjtő. Mit sunnyogsz, te faszari?

Színésznövendék 2.: Szabotál, dezertál, hadovál. Nem adja elő a farbát. Sem a csirkefarhát.

Színésznövendék 1.: Hol a disznód, te díszpinty, te díszmagyar?

Színésznövendék 2.: Ott van, ni, a malaclopójában!

Színésznövendék 1.: Majd odapörkölkölök én a kölöknek!

Színésznövendék 2.: Kotkodács! Kotkodács! Huncut és uzsorás!

Színésznövendék 1.: Ec-pec-kimehetsz, te vagy a kulák!

4. jelenet: a Cselekmény, a Sors és a Gondolat színpadán. *A Cselekmény színpadán két színésznövendék teátrálisan államvédelmisnek öltözik (ZENE), majd fellépnek a Sors színpadára. Ott állnak őrt. Közben vonatfütty, zakatolás stb.*

Ifjú Mensáros (*a vonatra vár*): Ez nem színészet. Ócska ramazúri. Bánom is én, hogy kipenderítettek. Úgy látszik, mindenki annyit ér, aminek születik. Nem adhatja vissza a szerepét. Édesapám testőrtiszt volt, és jogász. Kassán városparancsnok. Közigazgatási vezető, ami manapság a lehető legrosszabb tétel a káderlapon. Édesanyámat Konyárra internálták. Túl jól ment a Springer családnak. Nagyapám a Fradi alapítója. Nem bújhatunk többé a Springerek bérházába. Az elefántcsonttoronyba. Lehámlik rólam minden, amit tanultam. Nyelvórak, zongoraleckék. Itt állok a világ előtt anyaszült meztelen. Magam elől pedig rejtőzködöm.

Mensáros édesanyja beszalad a Cselekmény színpadára.

Édesanya: Hát eljöttél, drága fiam!

Ifjú Mensáros (*megöleli*): Megléptem.

Édesanya: Honnan?

Ifjú Mensáros: Ne törődj velem... Ezek itt jól bánnak veled?

Édesanya: Amennyire tőlük telik. Nekik sem könnyű. Egyszer csak megjelenik egy öregasszony...

Ifjú Mensáros: Messze vagy te még attól...

Édesanya: Hirtelen megöregszik az ember... ha siettetik... ha csőre töltött puskák kísérik... kopogtatnak egy vadidegen háznál... beszélnek, így nyeglén, hogy ez a nő mától fogva itt lakik. Csináljanak helyet...

Ifjú Mensáros: Azért nem verted az ajtajukat, gondolom... Ők mégiscsak ott maradtak, ahol élnek.

Édesanya: Én nem ott maradtam. Ott élek, ahol mindig is, csak a tartózkodási helyem változott.

Ifjú Mensáros: Én nem várok arra, hogy utasítsanak, hová menjek...

Édesanya: Vigyázz magadra! Ne fortyogj...

Ifjú Mensáros: Kapod rendesen a kenyérjegyet?

Édesanya: Ne aggódj értem. Segítek a szállásadóimnak... Különb kár is féltened. El kell hogy számoljanak velem. Hetente ellenőriznek.

Ifjú Mensáros: Számadással tartoznak az édesanyámról. Mint egy jószágról.

Kinek? Nekem ugyan mikor ad számot az a szenilis, vén tróger odafönn... mindazért, ami történt!

Édesanya: Ne káromkodj. Egyre jobban megy a sorom. Az első éjszakát az istállóban töltöttem. Az volt szabad... Az üres, szalma nélküli istálló. Frissen ganézták ki. A trágya helyén nedves volt a tégl a ürüléktől. Másnap költöttem be a szobámba.

Ifjú Mensáros: Beadtad az engedélyt?

Édesanya: Minek. Érdemi vizsgálat nélkül utasítják el mindenkiét. Senki sem költözhet át és utazhat be Pestre. Jól megvagyok. Kertészkedem...

Ifjú Mensáros: ...fát nevelek, kelő nappal én is kelek. Ha már elpusztul a világ, legyen a sírjára virág.

Édesanya: Apádnak legalább nem kellett megéernie...

Ifjú Mensáros: Ennél a börtön is különb volt, ahol a halálba kergették. Az is, mikor együtt menekültünk Kassáról, a szovjet csapatok elől... a klagenfurti barakk-tábor is...!

Édesanya: Csss... A keserűség mérgez... rövidesen színész leszel!

Ifjú Mensáros: Nem leszek. Sosem leszek.

Édesanya: Hát mi leszel?

Ifjú Mensáros: Mit érdekel... pincér, zsebtolvaj, kuruzsló, akármi.

Édesanya: A főiskola?

Ifjú Mensáros: Kirúgtak. Ilyen káderlappal...

Édesanya: Mindent megtettünk érted...

Ifjú Mensáros: Nem úgy gondoltam...

Édesanya: Zongora helyett gyakoroltál volna a davaj-gitáron. Mi meg Óvárra akartunk küldeni, hogy be ne sorozzanak. (*Vonatfütty, zakatolás.*)

Ifjú Mensáros: Indulnom kell.

Édesanya: Mihez kezdesz most?

Ifjú Mensáros: Még nem tudom. Mondom, felcsapok pincérnek vagy zsebtolvajnak... vagy lelécelek.

Édesanya: Hogyan?

Ifjú Mensáros: Indulok. Megy a vonatom.

Édesanya: Légy óvatos. Kétszer is gondold végig, mielőtt... nem, inkább háromszor. Megígéred?

Ifjú Mensáros: Megigérem. Ne törd a derekadat. A háziak egyedül is elbaldogulnak, ahogy eddig is.

Édesanya: Miért? Nem vagyok én ám öreg. Bírom a kiképzést. Te bizonygattad. *(Közben elindul kifelé, majd kimegy. Vonatfütty, a szerelvény beáll.)*

Ifjú Mensáros: Öreg? Az még egy örökkévalóság. Valahogyan végig kell csinálni az életet. De nem így. Zongoraleckék. *(Imitálja a zongorázást.)* Ez a futam nem fortissimo. Piano, Laci, piano. Ne püföld azt a hangszert... Ein, zwei, drei... nem érzed? Ein, zwei, drei... kopogd a taktust! Mi ez a bődületes ütemzavar? Kibírhatatlan! Nincs levegő. Nem terjed a hang. Nem hallják, hogy mekkora itt a csönd? Halálos csöndben játszom. Kifulladásig... Odaát levegőhöz juthatok. Az erdőn túl már ott az Őrvidék.

A két alak a Sors színpadán az alábbi rigmust éneкли:

Gyertek lányok, öltözzetek fehérbe, Szórjunk rózsát Rákosi Mátyás elébe! Hadd járjon ő a rózsába bokáig, Éljen, éljen Rákosi elvtárs sokáig! Gyertek lányok, öltözzetek fehérbe, Szórjunk rózsát Rákosi Mátyás elébe. Pusztuljon a reakció egy szálig, Éljen, éljen Rákosi elvtárs sokáig!

Mensáros *(a Gondolat színpadán)*: Ó, boldog Isten! Egy csigahéjban ellaknék, s végetlen birodalom királyának vélném magamat, csak ne volnának rossz álmaim... A főiskolai lincshangulat felőrölt. Elbúcsúztam a családomtól. De a körmendi kocsmában a kevertező lódenkabátok és a gyanakvóan félrehúzódó atyafiak megrémítettek. Mit keresek én itt, miért bujkálok alattomban, mint a haramiák? Megváltottam a jegyet hazafelé.

A két átöltözött alak közben ólálkodva lemegy a Sors színpadáról a Cselekmény színpadára, belékarolnak a vonatra felszállást imitáló ifjú Mensárosba, és a földre teperik.

Államvédelmis 1.: A néphatalom nevében letartóztatom!

Államvédelmis 2.: Tiltott határátlépés kísérlete forog fenn.

Államvédelmis 1.: Vergődik a madárka.

Ifjú Mensáros: De hát nézzék, Budapestre szól a jegyem...

Államvédelmis 2.: Hamis vagy hamisított határövezeti engedély használatba helyezése...

Államvédelmis 1.: ...teljes joggal kimeríti az őrizetbe vételhez szükséges körülményeket.

Mensáros *(a Gondolat színpadán)*: Csak ne volnának rossz álmaim...

Államvédelmis 1. *(mintha visszazökkene az iménti színésznövendék szerepébe)*: Ezen álmok éppen a nagyravagyás: mert a nagyravagyónak egész lénye csupán egy álom árnyéka.

Államvédelmis 2.: Fenséged szolgálatára leszünk. (*Ifjú Mensárost elhurcolják.*)

Mensáros: Másként tennék-e, ha újraélhetném az életemet? De hiszen minden pillanatban újraélem. Ugyan, ki tud megszabadulni a gondlattól, hogy milyen emberré vált volna, ha nem hagyja el a családját, nem száll fel *arra* a vonatra, nem lép ki *aznap* az utcára? Pedig tartható ellenpróba. Nemcsak eljátszadozhatunk a gondlattal, hanem torkon ragadhatjuk a *mi lett volna, ha...* lehetőségét. Ezt a csodát hívják szabad akaratnak. Két helyszínen lehetünk szabadok: a templomban és a színházban. Mindkettő kívül esik az életünkön. (*ZENE*)

5. jelenet: a Cselekmény és a Gondolat színpadán.

Zongorista, Elítélt, ifjú Mensáros kártyáznak a Cselekmény színpadán (börtön).

Elítélt: Cinkelt lapok.

Zongorista: Egész pakli vécépapírból. Beszakadt bubik, tépelődő dámák.

Ifjú Mensáros: Rongy-király! A csócselék uralkodik. Azért tiltják a klozetpapírt, mert tudják, hogy egyszer őket is kitörlik a történelemből.

Zongorista (*imitálja a zongorázást*): Na, Laci, mit játszom?

Ifjú Mensáros: Nem látom tisztán...

Zongorista: Ne az ujjaimat figyeld, hallgasd a levegő rezgését.

Ifjú Mensáros: A Sonate Pathetique-et?

Zongorista: Bravo! Miből találtad ki?

Ifjú Mensáros: Édesanyám konzit végzett. Sokat tanultam tőle. Folyton négykezetet gyakoroltunk.

Zongorista: Akkor csinálók ebből is átíratot. Ez lesz a mi nagy, közös számunk.

Ifjú Mensáros: Én már csak felejték. Zenét, irodalmat, nyelveket, jómodort...

Elítélt: Ami ide befészkelte magát (*a fejére mutat*), azt földi hatalom el nem ko-
bozhatja! Fejekben nem tartható házkutatás.

Zongorista: Zongora nélkül is a fülemben van Beethoven. Akkor nyomom le a billentyűket, amikor csak akarom.

Ifjú Mensáros: Bárcsak ismertétek volna *Pipipit*.

Zongorista: Kit?

Ifjú Mensáros: Édesanyám nevelőnőjét. Mindent neki köszönhetek, és persze anyámnak.

Elítélt: Nem vehetik el a gyerekkorodat.

Ifjú Mensáros: Már elvették.

Zongorista: Hogyan vehetnék el, amit ez a Pipi...?

Ifjú Mensáros: Pipipi. Hynum Amália.

Zongorista: Szóval, amit Amália beléd plántált.

Ifjú Mensáros: Elfonnyadt.

Zongorista: Nem. Ellenkezőleg. Most lesz rá igazán szükséged. Felnyurgul és kivirágzik!

Elítélt: Laci, te úgy tanuld a szöveget, mintha holnap lenne a premier!

Ifjú Mensáros: Hintőporban csempészték be a Hamletet. Nyirkos és dohos falak közt nem megy a koncentráció. Egyáltalán, színész vagyok-e, vagy csak egy kallódó bohóc?

Elítélt: Nem hagyhatod el magad! És ne érd be azzal, hogy magaddal törödsz.

Ifjú Mensáros: Ha színész akarok lenni, a testemet kell szolgálnom. Vagy uralnom: egyre megy. A jó szolga ujjá köré csavarja urát.

Elítélt: Én ügyvéd vagyok. Eleinte azt hittem, hogy akkor szakítok nagyot, ha irányítom az ügyfeleket. Orruknál fogva vezetem. Aztán rájöttem, hogy empátiával kell viseltetnem azok iránt, akik hozzám fordulnak. Előbb ki kell ismernem őket. Hogyan mondja Hamlet? Lelkébe nyúlok az elevenig. Sőt a kiismerés is kevés, mert nélkülözi az alázatot. Jobb, ha *megismerem* a jogeset mögött az embert. Azáltal képviselem sikeresen az ügyét, ha segíték is az ügyfélen.

Ifjú Mensáros: Nekem csak magamat kell megismernem. Hogy a szerephez idomítsam. A lelket és a fizikát. Az arcjáték, a szemvillanás, a kéz mozgása dönti el, hogy hatásos-e a színpadi jelenlét. Ha nem erre összpontosítok, megbuktam. A színészet önző mesterség.

Elítélt: A színész nem járja a világot nyitott szemmel és szívvel?

Ifjú Mensáros: De igen. Tapasztalatot gyűjt. Minden élménye annyit ér, amennyit a személyiségén farag.

Zongorista: Én a hangok között élek. (*Imitálja a zongorázást.*) Mennyi glisszandó a pokol bugyraiban! Mennyi tritónusz-ugrás a szívkamrában!

Elítélt: Nektek csak közönség ez a sok nyomorult?

Zongorista: Az én partnereim a hangjegyek és az előjegyzések.

Ifjú Mensáros: Én a testemmel dolgozom. Uralmam alá hajtom a színpadot. Mi vagyok én színpad nélkül? Vastaps nélkül? Talpig vasban. Megbéklyózva. Bűntelenek vagyunk. Egy hazug rezsim áldozatai. Be vagyunk zárva, de a testünk, a testünk szabad. Ott van, ahová képzeljük. (*Zongoristához*) A te ujjaid a zongora billentyűin. Az én karomon Párizs rivaldafénye pásztáz.

Zongorista: Ez itt koncertterem, színház!

Elítélt: Pojácák vagytok. Közönségesek. A tárgyalóterem az tárgyalóterem. A börtön az börtön. Egyszer védtem egy határsértőt. A nádasban csípték el. Tudtam, hogy bármit hozok fel a mentségére, elítélik. De átéltem a helyzetét. Beleéltem magam a disszidens szorongatott helyzetébe, értitek? Az nem színészet volt, csak megbízás.

Zongorista: Engem zongorázással bíztak meg.

Ifjú Mensáros: Én Hamlet leszek, ha kikerülök a síttről.

Elítélt: Laci, te *most* legyél Hamlet. Ha most nem vagy kész a szerepre, örökké műkedvelő maradsz.

Ifjú Mensáros: Itt nem megy...

Elítélt: Mi van Párizzsal?

Ifjú Mensáros: Áltatom magam... a testem, a testem se itt, se ott. Csak a gyilkosok...

Mensáros (*a Gondolat színpadán*): Tizenhárom hónapot töltöttem a szombathelyi és a kaposvári fogházban. Együtt ültünk Cziffra Györggyel, és köztünk volt az ügyvédi kamara neves tisztségviselője, Villányi László. Később is az a módszeres szellemi elfoglaltság tartotta bennem a lelket, amit ott kísérleteztem ki.

Ifjú Mensáros (*nehézkesen olvassa*): Szerelmes drága barátim! Hogy vagy, Guildestern? Áh, Rosencrantz! Hogy vagytok, pajtás?

Államvédelmis 1. és 2. bejönnek.

Államvédelmis 1.: Mint földanyánknak sok más köz fia.

Államvédelmis 2.: És boldogok, hogy nem túl boldogok; Szerencse sipkáján bojt nem vagyunk.

Ifjú Mensáros: Mi újság?

Államvédelmis 1.: Semmi, uram; csak hogy a világ becsületessé vált.

Ifjú Mensáros: Úgy hát közel az ítélet napja; de újságod nem való. No, hadd kérdelek ki apróra: mit vétettetek, jó barátim, a sorsnak, hogy ideküld benneteket, börtönbe?

Államvédelmis 2.: Börtönbe, fenséges úr?

Ifjú Mensáros: Dánia börtön.

Államvédelmis 1.: Úgy az egész világ is az.

Mensáros (*a Gondolat színpadán*): De még milyen! Mennyi rekesz, őrhely és dutyi van benne! S Dánia egyik legcudarabb.

A Cselekmény színpadáról mindnyájan kimennek. (ZENE)

6. jelenet: a Gondolat és a Cselekmény színpadán.

Mensáros: Működési engedélyt kellett szereznem a börtönév után. Eleinte stasztáltam, némaszerepeket osztottak rám. Szörényi Évával próbáltunk a képességvizsgálóhoz. Ottó voltam, ő Melinda.

A Cselekmény színpadán próba. Párttitkár mint rendező, Izgága, Titkárnő, Szörényi és ifjú Mensáros.

Párttitkár (*ifjú Mensároshoz*): Maga, elvtárs, meg nem szólal. Értjük?

Ifjú Mensáros összeszorított szájjal bólogat. A jelenet egészében csak gesztikulál.

Párttitkár: Nem feltűnősködünk. Le van tiltva. Meg ne nyikkanjon nekem a darab közben... Na, hajoljon közelebb.

Ifjú Mensáros közelhajol.

Párttitkár: Mi, színházisták tartunk össze. Ki tudja, mit hoz a jövő. A maga pófája markáns. Van színpadi jelenléte. Maga játssza, elvtárs, az udvarló kulákot. Akit a sztahanovista élmunkásnő kikoszaraz. Testhez álló szerep, mi? (*Hangosan.*) Próba! Élmunkás, ideáll!

Izgága: Jelen! Egész éjjel próbálni fogok.

Párttitkár: Az helyes, elvtárs. Maga most nem sztahanovista színész, hanem színész sztahanovista. Ezt tartsa észben. A szerepe miatt. Stimmt?

Izgága: Mint a pinty.

Párttitkár: Élmunkásné, ide!

Szörényi: Hová, direktor úr?

Párttitkár: Direktor *elvtárs*.

Szörényi: Pardon. Párttitkár elvtárs. Ha már ragaszkodunk...

Párttitkár: Primadonna... Kulákné?

Titkár: Igenis.

Párttitkár: Jól van. Ez a fiatal statisztá lesz az udvarló Kulák (*ifjú Mensárosra mutat*). Kulákné féltékeny rá, mert Élmunkásnének csapja a szelet. Élmunkás magabiztos, mert tudja, hogy csak a munka számít. Aki sztahanovista, hűségese a Párthoz és a frigyhez. Élmunkásné hárít.

Izgága: Ki mondja a statisztá szerepét? Ő nem beszélhet színpadon.

Párttitkár: Valóban nem. Az osztályellenesség színész most színész osztályellenesség, mert kulákokat alakít. Mondom a szerepét helyette. Ő a figurát kölcsönzi hozzá. Kezdjük!

Izgága: Miénk a kétszáz órás munkahét.

Szörényi: A traktor termésátlag a nő. A tervszám százötven százaléka... Ha a tervhivatal utólag hetvenöt százalékkal csökkenti a tervszámot.

Párttitkár: A szöveggönyvből mondja?

Szörényi: Jaj, *ollan szörrnyű* a memóriám!

Párttitkár: Holnapra jobban megtanulja. Csak tovább a lenini úton. Folytassuk.

Szörényi: Ez a szöveggönyv?

Párttitkár: Végül is mindegy. A szovjet dráma legfőbb érdeme, hogy tökéletesen valóság-hű. Felszámolja a különbséget valóság és színház között. Ami a szerepben elhangzik, éppúgy elhangozhatna az életben is. A szánk-ból veszi ki a szót.

Izgága: Ezért van kussban a Kulák elvtárs.

Titkár: Minek melózzunk? Melóznak helyettünk a kommunisták.

Párttitkár (*helyette ifjú Mensáros mozog*): Vaskos combod, elvtársnő, izomtól duzzadó vállad rabul ejt.

Szörényi: Ez neked udvarlás?

Párttitkár: Te, traktoroslány. Az új embertípus vénusza.

Szörényi: Ne közeledj, fasiszta csődör. Te, imperialista szabotőr!

Párttitkár: Megy ez, kérem, elvtársnő.

Szörényi: Holnapra százötven százalékosan fújom a szerepet.

Izgága: Ma éjjel én is hozzáírok másfélszer annyit!

Párttitkár: No-no. Nem toldozgatjuk a szöveget. Semmi machináció. Így lett jóváhagyva.

Titkárnő (*ifjú Mensáros*hoz): Vörösnek teszed a szépet, te bitang?

Párttitkár: Hiszen, hallod, visszautasított.

Izgága: A kizsákmányolókat kiveti a társadalom.

Titkárnő: Harácsolunk évszázadokig eleget.

Párttitkár: Vannak tartalékaink.

Szörényi: Traktor hajt ki a földből, amerre szemünk ellát. És kombájn bűg, és ekskavátor markol. Mit nekem egy kulák álnok szóvirága?

Titkárnő: Hát kellünk mi ide?

Párttitkár: Térjünk haza fekete házukba...

Titkárnő: ...A földbe ásott búzához és a rejtett aranyunkhoz.

Izgága: Munka hadának a lépése dobog.

Szörényi: Zendülő ének az égre lobog.

Párttitkár: Nagyszerű. Élmunkás és Élmunkásné szíve a hódítási kísérlet visszaverése után a munkaversenyt éltetve ismét összeforr. Mára ennyi, elvtársak. Zárásul énekeljük el a traktoros nótát. De nehogy kánonban! Egyetlen szólamhoz járulok hozzá. Punctum. Egy-két-há! *Szép gyermekem...*

Mindnyájan: *...jöjj ki a rétre, hol traktorok hangja zenél. Nézd, új csillag fut fel az égre, és hírt hoz a hajnali szél.*

(*Párttitkár, Titkárnő, Izgága az éneklés közben kimennek.*)

Szörényi: Maga hogy viseli?

Ifjú Mensáros: Összeszorított foggal.

Szörényi: Azt hallom, némaszereplő. Na, gyerünk, próbáljunk komolyan... Ál-
orcádból, undok ember! oh szerelmes Jó Istenem, be megcsalatozék!

Ifjú Mensáros: Oh én is – én is megcsalatozék!

Szörényi: Kiben?

Ifjú Mensáros: Melindában. Midőn bejöttem ez Országba – mindjárt a szemembe tüntél. Egy szív után esenkedék, hogy e Szívem' felosszam. A sok udvari Szívek között – bocsáss meg – a tied volt Legegyügyübb, ártatlanabb, Melinda!

Szörényi: Nem megyünk mi el arra a vizsgára. Maga nem statiszta vagy segéd-színész. Jól sejtettem, hogy politikai vonalon húzták meg. Mit követett el?

Ifjú Mensáros: Fel akartam kapaszkodni Kőszegen a Budapestre tartó vonatra.

Szörényi: Akkor rossz irányt választott. De ha már így tett, ne hagyjuk annyiban. Szerzek befolyásos pártfogókat. Gyűjtök aláírásokat. És beszélek Térivel. Debrecenben, Téri Árpád színházában kissé félrevonulhat a világ elől, mégsem kerül parkolópályára. (*Mindketten kifelé indulnak.*)

Ifjú Mensáros: Játszottam én már biciklitolvajoknak és rakodómunkásoknak is. Mindegy, hol áll a színpad, csak fellephessek a deszkára. Még ha nem is középre. (*Mindketten kimennek.*)

7. jelenet: bejátszás az SZKP XX. Kongresszusáról.

A Sors színpadán vigyázzban Államvédelmis 1., Államvédelmis 2. mögötte járkal fel-alá.

Államvédelmis 1. (*lazán tapsol hozzá*): Él-jen Rá-ko-si! Él-jen Rá-ko-si!

Államvédelmis 2.: Mit művel maga? Vállból tapsolunk, elvtárs, nem csuklóból!

(*Eláll és vezényel*) Egy-két-há!

Államvédelmis 1. (*görcsösen, vállból tapsol tovább*): Él-jen Rá-ko-si! Él-jen Rá-ko-si!

Közben ifjú Mensáros besétál a Cselekmény színpadára. Államvédelmis 1. elhallgat.

Ifjú Mensáros: Ti urak, ti urak! hát senki sem koccint értem pohárt? Ti urak, ti urak!... ti velsz ebek! Ne él-jen E-du-árd? (*Közben Államvédelmis 1. és 2. egymás mellé sorakozva az iménti ritmusra folytatják a tapsot és skandálnak.*) Él-jen E-du-árd! Él-jen E-du-árd!

Államvédelmis 1. és 2. a Sors színpadán egyszerre: Él-jen E-du-árd! Él-jen E-du-árd!

Mind elhallgatnak. Ifjú Mensáros rázendít a Kossuth-nótára, amit átvesz Államvédelmis 1. és 2. is, majd még többen belépnek énekelve a Sors színpadára. Utána mindnyájan kimennek.

8. jelenet: a Gondolat és a Cselekmény színpadán.

Mensáros: Híre ment, hogy a Nagyerdőben tanulom Hamlet szerepét. Miről szól a darab? Helsingőrről? Az Erzsébet-kori Angliáról? A mindenkori világrendről? Túl sok az áttétel és az utalás. Túl sok a nagy mondat. Kavarogtak a fejekben, mint szélben a falevelek. Nem találtam fogódzót, fix pontot, hogy kifordítsam sarkaiból a szövegekönvet.

A Cselekmény színpadára belépnek Téri, ifjú Mensáros és a két államvédelmis, ismét színésznek öltözve.

Ifjú Mensáros: Tudjátok a Gonzago megölését?

Színész 1. és 2.: Tudjuk, fenséges úr.

Ifjú Mensáros: Holnap este azt játsszuk el.

Színész 1. és 2. a Hamletből ismert némajátékot játsszák úgy, hogy a királyné egyben a mérgező is.

Ifjú Mensáros: Hallottam én, hogy nagy gonosztevőt színházban a csupán költött darab úgy meghatotta lelkéig, hogy legottan önként feladta bűnös tetteit. Nincs rá bizonyosság ennél különb; de tör lesz e darab, hol a király, *ha bűnös, fennakad.* (Az utolsó sort rossz hangsúllyal.)

(A színészekhez fordul:) Állj! Nem jó. Dölyfösködtök, túljátsszatok. Szerény és természetes taglejtést kérek!

Színész 1.: Így-e?

Színész 2.: Úgy-e?

Ifjú Mensáros: Így s úgy... Hajoljatok közelebb. Meg tudátok-e tanulni pár sort, amit magam illesztenék a szövegbe?

Színész 1. és 2.: Meg, bizony!

Ifjú Mensáros (olvassa): Te a következőt tedd hozzá: Ne a többit! ne, ó, ily szerelem szívemnek áruló! Másod férjemmel átkozott legyek; máshoz csak az mén, ki megölt egyet. Te meg az alábbi: Most, elhiszem, úgy érzesz, mint beszélsz; de fogadásunk gyakran füstbe vész. Föltételünk emlékezésnek rabja: vérmes szülött, de már számlálva napja. Világos?

Színész 1. és 2.: Mint a vakablak, öregem!

Téri: Laci, állj! Nem jó. Mostantól kezdve ne játssz! Ne gondold az elemzésekre, az előképekre. Semmire az égvilágon. Felejs el mindent. Járkálj kedved szerint fel-alá a színpadon. Beszéljess vagy motyogj a tulajdon szavaiddal!

Ifjú Mensáros: Igyekszem, Árpád. Bénít ez a remekmű, kivált az egérfogó-jelent. Mindnyájan színészek vagyunk, de milyenek. Milliméterre pontosan kiszámítjuk lépteinket. Szótagra pontosan adagoljuk szavainkat.

Színész 1. és 2.: Pontosan, öregem!

Ifjú Mensáros: Milliméterenként őröködnék lépteinken. Szótagonként engedélyeztetjük a szavakat.

Színész 1. és 2.: Nem botlunk meg, öregem. Nem beszélünk félre, öregem.

Ifjú Mensáros: Nincs rá bizonyosság ennél különb; de tőr lesz e darab, hol a király, *ha bűnös, fennakad.* (Közben Színész 1. és Színész 2. kezdi előlről a néma-játékot.)

Ifjú Mensáros (a Színészekhez): Állj! Nem jó. Ti itt ömlengtek, mint egy másodosztályú királydrámában, amikor fullasztó a légkör. Ez nem királydráma, hanem egy Hamlet-előadás. Nyersen játsszatok. Szikáran. Hiszen színészeknek komédiáztok. Meg lehet itt fulladni. Nyissatok ablakot. Dánia padlásáról az eget is lesöprik.

9. jelenet

Kitör a forradalom. A kivetítőkön felvonulás, tüntetés. Közben a Sors színpadán néma vonulás. Lövés dörren, hárman összerogynak. A tömeg megdermed, majd felnyalábolják a három halottat, és kiviszik.

10. jelenet: a Gondolat színpadán.

Mensáros (háromszor elmondja): Szélfúttá levél a világ. De hol az ág? De ki az ág?
A három halott gyertyával a kezében fellépdel a Gondolat színpadára, és megállnak.
(ZENE)

11. jelenet: a Sors, a Gondolat és a Cselekmény színpadán.

A Sors színpadán eljátsszák a vörös csillag leverését (egy ablakból kilógatott férfi lerugdossa). Először a Hej Dunáról fúj a szél... kezdetű kuláknótát, a vörös csillag lerugdossága után a Fölszállott a pávát éneklik többen a színpadon.

Mensáros: Megkértek, hogy mondjam el a Nemzeti dalt. Mégis hogyan, ha egyszer ellenkezik az alkatommal! Nem voltam jó hősszerelmes... de hős aztán végképp nem voltam. Gyerünk, forgassuk fel a... mit is? A világrendet? Túl sokan hősködnék. Folyjon a vér. Kápó, népbiztos, smasszer. Felkelő, nemzetőr, fegyenc. Mások behúzzák fülüket-farkukat, és megalkusznak az ördöggel. Mindegy, hogy ki és hová, csak szervezzék be... és léptessék át... és írassák alá. Itt írja alá, kérem... tessék, parancsoljon, a tagsági igazolvány. Ó, a kényszeres átléptető, beszervezők, aláíratók... és a beléptetett, beszervezett, aláíró meggyőződések! De ki az, aki egyszerűen jót akar cselekedni? Tudja, hogy nem tudhatja, mi a jó, ám akarja a jót. Ül a Parlamentben... nyilatkozatot, közleményt, kiáltványt fogalmaz... felhívást, memorandumot... és tépelődik, és nem mozdul, amíg a katonák rá nem rontanak.

Ifjú Mensáros a Cselekmény színpadán ül, és papírból tanulja a Nemzeti dalt, néhány sorát félhangosan elmotyogja.

Ifjú Mensáros: Milyen egy forradalmi szavaltat? Mit szavaltat? Versmondás... Egyáltalában, mi ez? Mi történik velünk? Forradalom? Tüntetés? Felkelés? Zavargás? Én színész vagyok, nem népvezér. A Talpra magyar nem való nekem. Sose mondtam.

Izgága belép a Sors színpadára, többeket félrelökve előtérbe verekszi magát.

Izgága (*túlzott hevülettel*): Talpra magyar, hí a haza. Itt az idő, most vagy soha. Rabok legyünk, vagy szabadok? Ez a kérdés, válasszatok! A magyarok isteneére esküszünk, esküszünk, hogy... a bitó a leghívebb eszközünk! (*Lerohan a Cselekmény színpadára, mialatt a többi szereplő is bejön.*)

12. jelenet: a Cselekmény színpadán.

Ifjú Mensáros, Párttitkár, Titkárnő, Fűr, Izgága

Izgága: Követeljük a népbíróságok felállítását és az azonnali felelősségre vonást!
A Forradalmi Bizottmány adjon fegyvert a kezünkbe!

Fűr: Egyéb se hiányzik.

Párttitkár: Laci, te vagy a bizottmány elnöke. Felszólítalak, hogy tartsd fenn a közrendet.

Titkárnő: A társulat zúgolódik. Nem értik, mit keres köztünk még mindig ez a keretlegény (*a Párttitkárra néz*).

Ifjú Mensáros: Nem cselekedhetünk, amíg zavaros a helyzet. Ezt meg kell érteniük.

Titkárnő: Megteszem, ami tőlem telik...

Izgága: Párttűtő. Cselszövő. Hitvány némbor.

Titkárnő: Még te dumálsz?

Izgága: Mi közöd hozzá? Okoskodsz meg pletykálkodsz a hátam mögött... mindnyájunk háta mögött.

Titkárnő: Én aztán nem...

Izgága: A hajad szála sem görbül. Csak mert *ollan* elbűvölően pipiskedsz és selypegsz. Kivételezett vagy!

Párttitkár: Elég ebből, gyerekek. (*Izgágához*) Ne csinálj mindenkiből közellenséget. Attól még, hogy nem rád bukik...

Izgága: Bottal se piszkálnám meg.

Titkárnő: Kikérem ezt az alpári stílust...

Izgága: Zsidóbérenc.

Titkárnő: Ezt ne... mi köze ehhez...?

Párttitkár: Ugyan már...

Izgága (*Párttitkárhoz*): Egy követ fújsz vele. (*Titkárnőhöz*) Zsidókurva.

Titkárnő (*felpofozza*): Mit képzelsz te magadról?

Párttitkár: Lacikám, látod, folytatják a rendbontást. Látszólag békés utcai felvonulás. Aztán megbénítják a törvényes állami szerveket, végül jöhet a vérontás. Elszabadul a pokol. Ránk szakad az egész firmamentum. *Pogromozott* vérszivattyúk. A kommunizmus és az anarchia között kell választani.

Izgága: Rabok legyünk, vagy szabadok! Az ilyenek csak az erőből értenek. Minden konzolidáció terrorba fullad. Térít is haladéktalanul fosszuk meg igazgatói tisztségétől. Aki eddig vezető káder volt, bekasznizzuk, oszt' jónapot. Majd a nép ítél felőle.

Titkárnő: Téri nincs idehaza. Évekig ő tartotta a hátát, hogy mi tehessek a dolgunkat.

Izgága: Ugyan, miért nincs Debrecenben? A patkányok elhordják a belüket... mentik az irhájukat, hogy a fene...

Für: Elég ebből. Lacival most jövünk a városházi bizottmányból. Senki nem dönti meg az államrendet, és nem akar vért látni.

Ifjú Mensáros: Azért alakult meg a színház forradalmi bizottmánya, hogy nyugalom legyen. Nem fegyverkezünk. Nem váltjuk le a vezetést. Kik vagyunk mi, hogy új világot építsünk? Milyen alapokra helyeznénk? Már egymás közt is hajba kapunk.

Titkárnő: De Laci, Dánia börtön. Ezt azért ne feledd!

Izgága (*Titkárnőhöz*): Hallottam hírét, festjük is magunkat?

Titkárnő: Szép kis Hamlet lennél. Még Biberachnak is krajcáros vagy. Semmi-rekellő.

Izgága: Én nyíltszívű vagyok. Ami a szívemen, az a számon.

Párttitkár: Szívesen számon kérlek, ha vége lesz egyszer a ribilliónak.

Izgága (*Párttitkárnak*): A magadfajták nem basáskodnak többé.
Für: Nincs az a szent örvény, ami nem kavarja fel a szart is.
Izgága: A forradalmat csak a vér tisztítja meg. Nem törvény az, ami megnyomorít. Szükség törvényt bont. A terror nem alkotmány.
Ifjú Mensáros: Terrorral a terror ellen? Kóristák lázadása.
Izgága: Te még a sztrájkpénzt is visszatartod.
Ifjú Mensáros: Nem igazságos felvenni a pénzt, ha az ember nem dolgozik meg érte.
Izgága: Mi a szebb jövőért dolgozunk, nem a kommunizmusért. Ami jár, az jár.
Titkár: A korsó a kútra.
Ifjú Mensáros: A sztrájk nem váltja meg a világot.
Für: De megbénítja az országot.
Izgága: Ha nem vesszük fel a munkát, megmutatjuk nekik...
Titkár: Nélküled elmuzsikálunk. Te csak sztrájkolj. Legfeljebb hiányzik az intrikus a dramaturgiából.
Ifjú Mensáros: Összefogásra van szükség, nem széthúzásra.
Párttitkár: Te is pórul jársz, Laci. Ha az elvadult kommunistákkal tartasz.
Ifjú Mensáros: Kikkel?
Párttitkár: A kóristáiddal. A csőcselékkel.
Für: Őrizzük meg a hidegvérünket.
Párttitkár: Különben elárad a fasiszta kékvér, és nincs az a karhatalom, amelyik lemossa... a gyalázatot.
Izgága: Erről a demagógról beszélek... tőlük óvjuk meg a hazát.
Párttitkár: Felforgató imperialista!
Für: Határozat született az automatikus kádercsere betiltásáról.
Izgága: Kerékcseré, az kéne a koponyákban odafönn. Üljünk ölbe tett kézzel? Amikor a zsarnok feje porba hullik?
Titkár: A csizmája még a helyén. Sőt, a flaszteron trappol.
Ifjú Mensáros: Nem lesznek tisztogatások, amíg én felelek a rendért. A termelés sem állhat le. Senkit sem a szerepe minősít, hanem az, hogy mit tesz vagy mulaszt. A történelem egyetemes, de a felelősség egyéni.
Titkár: Túl nagy a felzúdulás. Követelik Téri leváltását és a teljes körű elszámoltatást.
Izgága: Ha nem kapunk fegyvert, elveszük magunktól. Akkor hozhattok új határozatot. Ha lesz rá időtök egyáltalán. Az lesz ám a kényszerpálya.
Für: A rend és a törvényesség pártján vagyunk.
Ifjú Mensáros: Nesze, fogd ezt a puskát, és eridj őrszolgálatba. (*Kellékfegyvert nyom Izgága kezébe, aki elsiet vele.*) De meg ne lássam...
Für: A vár vérmosta fokán találkozhat Lenin atyjának szellemével...
Titkár: Ha eleget... (*poharazgatást imitál*)
Párttitkár (*odasúgja ifjú Mensárosnak*): Felhívhatnám a miskolci öcsémet? Ő ott szolgál az ÁVO kötelékében... fogalmam sincs, mi lehet vele. Aggódok... napok óta...

Ifjú Mensáros: Hívd csak föl. Telefont! Micsoda felfordulás... Rajtunk múlik, hogy milyen szerepet osztanak ránk? Mocskoltak a családomért, meg azért, mert színész lettem. Most meg két tűz között.

Titkárnő telefont hoz elő, Párttitkár tárcsáz. Közben besiet Izgága a két Színész-Államvédelmis, ezúttal Nemzetőr élén.

Izgága: Parancsot hoztam, mint a fegyveres népfelkelés tagja.

Nemzetőr 1.: Letartóztatási parancsunk van. Egy bizonyos rákosista elhajlót veszünk őrizetbe. Kit is?

Nemzetőr 2.: Kit?

Izgága: A színház Forradalmi Bizottmányának elnökét. Összejátsszik az ávóval. Íme, telefonkészülékkel üzérkedik, hogy bomlassza a nemzet egységét.

Ifjú Mensáros: Ki a nemzet? Mindig az, aki a leghangosabb?

Nemzetőr 1.: A forradalom nevében letartóztatom!

Nemzetőr 2.: Kit tartóztatasz le? Nem látsz a szemedtől?

Nemzetőr 1.: Kit?

Nemzetőr 2.: Nézd meg alaposabban. Hiszen ő Hamlet úrfi.

Ifjú Mensáros: Guildenstern! Rosencrantz! Szerelmes drága barátim!

Nemzetőr 1.: Anemjóját, fenséges úr!

Nemzetőr 2.: Imádba legyenek foglalva minden bűneink.

Nemzetőr 1.: Ez nem a te szöveged, cimbora, hanem az övé.

Ifjú Mensáros: Ej, ócskaság. Hiába húzunk elő a lajbizsebből bármilyen szöveget. Akárki írta meg előre, még ha a nagy Shakespeare is, nem stimmel. Azt is el szokták téveszteni, hogy a királyné is be van avatva, meg Polonius is, pedig nem voltak beavatva. Mint ahogy mi sem voltunk beavatva Rákosi és Péter Gábor ügyeibe. Alkottunk ugyan egy dán királyi udvart, de nem tudtuk, hogy mi történik. Egy ember van csak, aki tudja, a többi pedig akaratlanul asszisztál hozzá. Sodródik vele együtt. Mindenki át lett ejtve a palánkon.

Nemzetőr 2.: Ez itt nem a gyanúsított. *(Izgágához)* Nosza, elviszünk magunkkal téged, hogy kiteljék a létszám. *(Izgágát karon fogva elhurcolják.)*

Izgága: Dánia börtön! Dánia börtön! *(Utánuk mind kimennek.)*

13. jelenet: a Gondolat színpadán. *(Közben a Csokonai Színház Forradalmi Bizottmánya kiáltványának kivetítése. ZENE.)*

Mensáros: A történelem erkölcs nélküli: az események bekövetkeznek. Ám az emlékezés erkölcsös vagy erkölcstelen. Amire a tudatunk emlékezik, az nem más, mint amire a lelkiismeretünk emlékezik. Aki erkölcsösen viselkedik, nem a történelem hőse kíván lenni. Nem áltatja magát azzal, hogy új államalapító, s nem kérkedik vagy hőzöng. Az események gyűjtőfogalma csak utólag a „forradalom”, aki átéli őket, csupán az emberséges és az embertelen közötti választási lehetőséget kapja meg. Igaz embernek minden körülmények között megmaradhat, ha elég erős hozzá. Ez nem elvi síkon merül fel,

mint a helyes államrend vagy a méltányos büntetés. Melyikünk gondolkodott azon, hogy a szocializmus jó-e, vagy rossz? A szocializmus akkoriban a megmásíthatatlan valóságot jelentette, ami egyszerűen tűrhetetlen volt. Nem olyan elvont kérdések között őrlődtem, hogy mit állíthatnánk a helyébe, vagy mi jöhetne azután. Egyetlen téthelyzet ismétlődött színpadias megpróbáltatásaim során. Azt kellett kipuhatolnom, hogy miként őrzöm meg az emberi méltóságom.

14. jelenet: a Sors színpadán.

Losonczy, ifjú Mensáros, Fűr

Fűr: Debrecenből keressük Nagy Imre miniszterelnököt. Engedje meg, hogy bemutatkozzam: Fűr Lajos.

Losonczy: Losonczy Géza vagyok, néhány órája a magyar kormány államminisztere.

Ifjú Mensáros: Gratulálunk. Mensáros László.

Losonczy: Debrecenben végeztem az egyetemet. Mi újság az Arany Bikában?

Fűr: Elhangzott a Talpra magyar. Levertük a vörös csillagot.

Losonczy: Hát a forradalmi bizottmány?

Ifjú Mensáros: Megalakult, biztosítja a közrendet. Én magam színész vagyok, a Csokonai Színház forradalmi bizottmányának elnöke. Fogadom, hogy színművészként is állok a Debreceni Szocialista Forradalmi Bizottmány rendelkezésére. Ismertetem a kiáltványunkat...

Losonczy: Köszönöm, nem szükséges. És csak ne fogadkozzon, elvtárs. Percről percre változnak az események. Négy napja még az lett volna a siker, ha a Központi Vezetőség demokratikus tömegmozgalomnak értékeli őket. A javaslatom elhasalt. Ma viszont Nagy Imre bejelentette az egypártrendszer megszüntetését.

Fűr: Nem tudtunk róla, úton voltunk Pest felé a busszal.

Ifjú Mensáros: Mi hát a teendőnk?

Losonczy: Elvtársak, mi, kommunisták megbuktunk. Nem a magunk eszméivel, hanem a gyakorlati politika terepén. Folytatnunk kell a harcot az igazságos társadalomért, de más eszközökkel. Engednünk kell, hogy a tömeg formálja tovább a történelmet. Háttérbe kell húzódnunk, hogy a dialektika kifejtsen hatóerejét. A pártvezetés nem tudta magáévá tenni a dolgozó nép követeléseiből mindazt, ami helyes és jogos. Mi levontuk a szükséges konzekvenciákat. Vissza kell lépni az egypártrendszerrel. Olyan blamázs történt, amihez tovább nem szabad ragaszkodni. Ezért engedjük, hogy bármilyen irányvonal képviseléséhez pártokba tömörüljön a munkásosztály és az értelmiség. Kivéve a fajgyűlölő jelszavakat. Azok elfogadhatatlanok.

Fűr: És mi vonatkozik mindebből ránk Debrecenben?

Losonczy: Mi vonatkozik? Mi a teendő? Lenin híres brosúrája is ezt a kérdést tette föl. Egyikünk sincsen tisztában, elvtársak, azzal, hogy a dolgozó nép

merre fordul. A szélirány változékony. A dialektikus materializmus az anyag mozgására bízta a jövőt. Bizakodjunk, elvtársak! A magunk bölcsességére hagyatkozhatunk. Állam és forradalom dialektikája megint csak kihívásokat tartogat. Hogyan látta Lenin? A munkások lakájszerűen alkalmazkodnak az államhoz. Mi nem esünk a szociálszocializmus bűnébe, és az állam elhatalásától is messze vagyunk. Egy dolgot azonban ki kell zárunk: a statáriális bíráskodást. Vegyék elejét annak, hogy a dolgozó népből csöcselék váljék. Ami a szemünk láttára történik, azt nem egyes emberek, nem nézetek vagy vélemények szítják és hajtják végre, hanem a népakarat. Az osztatlan népakarat. Elvtársak, a csontom velejéig megrendültem. Most tudom lemérni, milyen halálosan kegyetlen nyomás nehezedett a népre. 48 magyar ifjúsága és 17 októbere után most támadt egy 56-os októberi ifjúságunk. Velük együtt fogjuk helyreütni a szocializmus becsületét. Most pedig, ha megbocsátanak az elvtársak, sietek. *(Losonczy elsiet, Für és ifjú Mensáros szintén kimennek a színről.)*

15. jelenet: a Gondolat színpadán.

Mensáros: Mutassatok csak egy valakit, aki nemhogy nap mint nap, hanem egyáltalán valamikor kiharcolta magának a materializmust! Húszéves koromban megharcoltam a materializmusért, olvastam, tanulmányoztam mindent, ami ebben alátámaszt. Aztán harmincéves koromban megharcoltam háborúmat a hitért, Istenért, s ez a harc azóta is folyik. A nem hívők azt hiszik, hogy hitünk készen kapott, kényelmes bérletváltás Ábrahám ölébe. Éppen ellenkezőleg, a hívő fegyelmességgel, gondolati és cselekedeti erőfeszítéssel próbál nap mint nap eleget tenni hitének. *(Ezalatt a Cselekmény színpadára néhányan székekkel beszélnek, és leülnek rájuk.)*

16. jelenet: a Cselekmény, a Sors és a Gondolat színpadán.

Ifjú Mensáros rádiómikrofonba beszél a Cselekmény színpadán, előtte hallgatóság ül a székeken, akárcsak Thornton Wilder A mi kis városunk című darabjának rendezői utasítása szerint a halottak. Közben a Sors színpadán felállított hangfalak és a kopjafa között átsétál a három halott, gyertyával a kezükben, mialatt Mensáros lejön a Gondolat színpadáról a Cselekmény színpadára, s egy üresen hagyott székre ereszkedik.

Ifjú Mensáros: Tisztelt Gyászoló Gyülekezet! Kedves Debreceniek! Három bajtársunkat kísérjük végső útjára. Gorzsás Jánost, Ács Zoltánt és Ádám Mihályt. Mélységes fájdalommal búcsúzunk hősi halált halt magyar testvéreinktől, akik jogos követeléseinkért vívott harcban félelmet nem ismerve áldozták fel életüket. A forradalmi bizottmány mélyen elítéli azokat az áru-
lőket, akik a nép akaratát békésen követelőkre fegyvert fogtak. Hiszem, hogy felkelésünk nem a bolygómozgás vagy a tömegvonzás törvényének, hanem

a szellem parancsának engedelmeskedik. Talán egy teremtő akarat óvja tetteinket és igazítja lépteinket, hogy ne bukjunk el, ne szálljunk alá a poklokra. Kérjük együtt a teremtő szellemi hatalmat, hogy testvéreink, akik már elhunytak, vagy még ezután esnek el a hazájukat oltalmazva, ne hiábavalóan ontsák ki vérüket. Mi pedig ne csak a gyászban, de egy emberhez méltó világban is osztozhassunk és egymáshoz tartozhassunk.

A kivetítőkön Ács Zoltán lánya nyilatkozik; majd tankok, a hangfalakból harckocsik robaja. Mindenki eltűnik a színről, csak Mensáros marad, moccanatlanul ül. A Sors színpadán a két iménti nemzetőr pufajkásként tűnik fel, megállnak a színpad közepén.

Mensáros (*feláll*): Szélfúttá levél a világ. De hol az ág? De ki az ág?

Losonczy *bejön*.

Losonczy: Elvtárs, látta Lenint?

Mensáros: Kit?

Losonczy: Érezte már úgy, hogy céltalanul bolyong az időben?

Mensáros: Nem céltalanul. Értelmet csak utólag vihetünk az eseményekbe.

Losonczy: Azt álmodtam, hogy Lenintől kérek tanácsot. Aztán elhurcoltak Romániába... Hol vagyok?

Mensáros (*az üres székekre mutat*): Halottak között.

Losonczy: Én még élek? Mit keresek itt?

Mensáros: Már senki sem él. Igazából nem is hal meg soha senki.

Losonczy: Mit tettem?

Mensáros: Ezt ne itt vitassuk meg. Losonczy elvtárs emlékszik rám a Parlamentből? A debreceni deputáció tagja voltam.

Losonczy: Már emlékszem. Aznap neveztek ki államminiszternek... de mi történt azután? Lenintől kértem tanácsot. Neki látnia kellett, hogy merre fordul a magyar nép. Zsebre dugott kézzel jött szembe a folyosón, a régi felsőházi ülésterem felől. Sejtelmesen vigyorgott. Megkérdezte, hol bujkál a burzsoázia.

Mensáros: Leverték a forradalmat.

Losonczy: Éppen Romániába szállítanak a jugoszláv követségről. Mi lesz velem?

Mensáros: Nem árulhatom el... Kizökkent az idő. (*Mensáros fölmeleg a Gondolat színpadára, Losonczy kimegy a színről.*)

17. jelenet: a Cselekmény és a Gondolat színpadán.

Téri és ifjú Mensáros bejön a Cselekmény színpadára.

A Sors színpadán továbbra is ott áll a két pufajkás.

Téri: Nálam meghúzhatod magad.

Ifjú Mensáros: Láthattam volna előre, hogy nem futamodnak meg egykönnyen.

Persze mindjárt gyanús volt, amikor minket kértek a szovjet katonák, hogy biztosítsuk a kivonulásukat. A családjaik és a bútorok ott maradtak, érted?

Pontosan tudták, hogy amint átlépik a határt, rögtön visszafordulnak.

Téri: Én pedig nem voltam idehaza. Mitévő lettem volna? Közétek állok, de az is lehet, hogy engem koncolnak fel.

Ifjú Mensáros: Ugyan. Nem esett volna bántódásod.

Téri: Most meg újra színpadon. Vérengzésre tértem vissza közétek, mint Endre király a Bánk bánban. Hogy van Judit? És a gyerekek?

Ifjú Mensáros: Büntudatom van. Nem törődöm eleget velük. Előbb vállaltam ezt a dicstelen forradalmárosdit... Nem vagyok alkalmas a családi életre, bár azt szeretem legjobban a világon.

Téri: Azt tetted, amit...

Ifjú Mensáros: Még a színház is előbbrevaló...

Téri: Te színész vagy! Mostantól kezdve a színházon kívül is pontosan kell alakítanod. Bárhová megyek, te követesz, nem tágítasz mellőlem egy tapodtat sem. Lábad minden egyes nyomán egy Polonius, egy Rosencrantz vagy Guildenstern örökődik.

Ifjú Mensáros: A hazajövedeled is pengeélen táncolt.

Téri: Jól döntöttem, hogy alávetem magam a társulatnak?

Ifjú Mensáros: Hát persze. Visszafogott voltál, ahogy kellett.

Téri: Így is azt suttogják, hogy az asztalra csaptam a párttagkönyvemet.

Ifjú Mensáros: Az idő elsimítja a rágalmakat.

Téri: Kis szerencsével odébbállunk.

Ifjú Mensáros: Odébb, hová?

Téri: Ha egy mód van rá. Megkísérlem... akárhová. Kecskemétre, Szolnokra, Pestre, a Madáchba...

Ifjú Mensáros: Tégy úgy, ahogy jónak látod.

Téri: Na, nem egyedül. Te is jössz.

Ifjú Mensáros: Talán nem bántanak... Elnagyolták a kihallgatást. Rosszat sejtetek, hogy ez csupán a kezdet... A derék Kozlovval mindenesetre nem lesz baj. Szépen betilinkózott velünk a színészházban. Ez már másik világ. Egyik nap kihallgat a laktanyában, másik nap összefogódkodva piálunk. Nem is gondoltam volna, milyen cudarul bírják a ruszki a jófajta alföldi fütyülöst. Emlékszel a hínáros szemére? A füle kettéállt, a nyelve letapadt a szájpadrólására. Úgy ölelgetett, mint a gyerekkori cimboráját.

Téri: Ma reggel lelőtték. Ennyit a parancsnokról.

Ifjú Mensáros: Mi?

Téri: Lelőtték a laktanyában. Túl joviális volt velünk.

Ifjú Mensáros: Ki lőtte le?

Téri: Szerinted hivatalos nyomozás indul, és bemondja a rádió a fejleményeket?

Ifjú Mensáros: Tegnap kidugtam az orromat. Láttad volna azokat a gyűlölködő szempárokat. Mind rám szegeződtek. Valaki elkurjantotta magát. *Na, nem sokáig tartott a pünkösdi királyság! Kellott volna a hatalom, mi? Hatalom: nekem?*

Téri: Ne mozdulj ki. Puskaporos a hangulat. Bajod eshet.

Ifjú Mensáros: Marad a színpad.

Téri: Kell ennél több? Mit beszélek... mindenki sztrájkolni akar.

Ifjú Mensáros: Én ugyan nem. Sokan felvonnák a munkát.

Téri: Ha elrendelném a próbát... nem túl kockázatos?

Ifjú Mensáros: Tehetünk mást, mint hogy dolgozunk? Színész vagyok. Az én kockázatom az előadás.

Téri: Az enyém a színház, a színészek, a repertoár, a libikóka a hatalommal...

Ifjú Mensáros: Te döntesz.

Téri: Tudom... én nem bújhatok szerepek mögé.

Ifjú Mensáros: Nekem pedig muszáj oda bújnom. Nem lehetek önmagam?

Örökké csak Hamlet? Hasadt lélek, amelynek részei egymással civakodnak?

Téri: A szerep megoldandó föladvány. Ha jól felelsz a kérdéseire, megoldottad önmagadat. Gyerünk, vegyük elő a Hamletet! Próba.

(*Pufajkás 1. és Pufajkás 2. lejönnek a Cselekmény színpadára.*)

Ifjú Mensáros: Hallottam én, hogy nagy gonosztevőt színházban a csupán költött darab úgy meghatott lelkéig, hogy legottan önként feladta bűnös tetteit. Nincs rá bizonyosság ennél külön; de tőr lesz e darab, hol a király, *ha bűnös fennakad.* (Az utolsó sort rossz hangsúllyal.)

Téri: Nem jó. Állj! Rossz a hangsúly... de tőr lesz e darab, hol a király, *ha bűnös, fennakad.* Tartsd ki a szünetet a *bűnös* után. A színház nem más, mint égerfogó. (Közben *Pufajkás 1. és Pufajkás 2. a Gonzago megölése némajáték helyett akasztást mímelnék.*)

Ifjú Mensáros: Állj! Nem jó. Dölyfösködők, túljátsszátok. Szerény és természetes taglejtést kérek! Gonzago megölése. Te, te, a király, figyelj!

Pufajkás 1.: Igenis, fölség.

Ifjú Mensáros: Hajolj közelebb. Meg tudnál-e tanulni pár sort, amit magam illesztenék a szövegbe?

Pufajkás 1.: Úgy ám!

Ifjú Mensáros: Tedd hozzá a következőt. *Kik leverték a forradalmat, a gyilkosok mind köztünk vannak.*

Pufajkás 1.: Istenuccse, Hamlet úrfi, ne légyen a nevem tisztos pufajkás, ha betéve meg nem tanulom.

Ifjú Mensáros: Te, hóhér, ne vakard az üstöködet. Ide süss!

Pufajkás 2.: Jelen! Szolgálatára, fenség.

Ifjú Mensáros: Bánj szenvtelenül azzal a bitóval. Ne játszd érzelgősen, elvégre színházban vagyunk.

Pufajkás 2.: Én leszek a legközyösebb hóhér, akit fenséged valaha látott.

Ifjú Mensáros: Hallottam én, hogy nagy gonosztevőt színházban a csupán költött darab úgy meghatott lelkéig, hogy legottan önként feladta bűnös tetteit. Nincs rá bizonyosság ennél külön; de tőr lesz e darab, hol a király, *ha bűnös, fennakad.* (Közben *Pufajkás 1. és Pufajkás 2. akasztást játszanak.*)

Téri: Jól van, Laci. Szigorúan instruáld a helsingőri színészeket. Ne feledd, hogy lenyűgöz hekuba, a színjátások beleélése. Úgy érzed, hogy az ő színpadi cselekvésük szenvedélyesebb és határozottabb, mint a te valóságos játékod. Csak tettetted az örültet, ám a kizökkent időt helyretolni rest vagy. És még

egy. Saját magadnak adsz haladékot ezzel az átírt darabbal, hiszen nem kértelkedsz a hatásában. Előre látod a dolog végkimenetelét. Extrém a beszédhelyzet. Nem nyomozol, inkább bábozol az udvari figurákkal. Ilyesmi járjon az eszedben.

Pufajkás 1. és 2.: Folytassuk a gyakorlatot, fenség?

Mensáros (*közben lejön a Gondolat színpadáról*): Én alakítom Hamlet atyjának szellemét. (*Ifjú Mensáros megrendül*) Lehangelő a játék, semmi érdekes. Csak emlékezetes színházat akarsz csinálni. De hát milyen az a jó színház? Elég ehhez alkalmasan játszani? A *l'art pour l'art jól játszás* nem elegendő ahhoz, hogy a színjátszás jó legyen. Mutass nekem egy költőt, író, szobrászt, zenészt, bárkit, aki csak attól lett nagy, mert valamit jól csinált. Mit képvisel: ez a döntő. Helyén van a hangsúly és az eszed. *Nincs rá bizonyosság ennél különbb; de tőr lesz e darab, hol a király, ha bűnös, fennakad.* A hang súlypontját nem ám az észről helyezjük át. Eszed tokja! Te csak spekulálsz itt, pedig a tehetséges színész önmagában egy nagy gondolat. Nem átél és szájbarág, hanem koncentrálna. A kimondott dolog lebegését, sőt bizonytalanságát is érzékeltetni tudja. Alázatosan túri, hogy a személyisége beledögöljön. Így nyeri meg az egyéniségét. Belső harcok árán, nem pedig külsődleges eszközökkel. Hiú vagy. Komédiázol, pöffeszkedsz. Jól kezeled a hangodat és a testedet, ám mindezt bántóan kevés. Légy színész reggeltől estig. Ne csak viselkedj, hanem cselekedj is! Ki nem akar szenvedni, kétszer szenved.

Ifjú Mensáros: A látott szellem ördög is lehet, mert az ölthet oly tetszős hüvelyt; s tán gyöngeségem, mélakórom által – mert ily kedélyre nagy hatalma van – a kárhozatba dönt.

Mensáros: Ne affektálj! Hiszen nem színház ez, hanem az életünk.

Téri (*Mensárosra bökve*): Egy porszem ő, az ész szemét zavarni. Összerezzenni, Laci, nincs okod. Ez csak színház, ahol rejtőzködhetsz. Mostantól kezdve ne játssz! Felejts el minden fenyítő hatalmat. Járkálj kedved szerint fel s alá a színpadon. Beszéljess vagy motyogj tulajdon szavaiddal.

Ifjú Mensáros: Hát színész vagyok én, vagy pusztán báb? Bujkállok Téri biztonságos rejtékhelyén és a Hamlet díszletei között. Éjjel bort töltök a színházi büfében, betankolok, vagy primadonnákkal cicázom. Siratom hazámat? Egy fenét! Tetszelgek csak a siker szórt és tört fényeiben. Fejgépből ki és be. Festett maszkkal, fölcicomázva. Hivalkodom. A család... hiányol az asztalfőről. (*Téri és Mensáros kimennek.*)

18. jelenet: *A két pufajkás fölmege a Gondolat színpadára, mintegy elfoglalva azt. A Sors színpadára, a kopjafa mellé kisgyerek jön be. (ZENE)*

Kisgyerek: A sír, a sír nincs sehol. A test, a test nincs sehol. A csont, a csont nincs sehol. A gyilkosok, a gyilkosok se itt, se ott. Egyszer majd el kell temetni. És nekünk nem szabad feledni. A gyilkosokat néven nevezni. (*Kisgyerek kiszalad a színről.*)

19. jelenet: a Cselekmény és a Gondolat színpadán.

Pufajkás 1. és Pufajkás 2. a Gondolat színpadán beszélnek, utána lesétálnak a Cselekmény színpadára.

Pufajkás 1.: Mensáros Lászlót legalább hetvenkét óra időtartamra őrizetbe veszem. Ezidő alatt terheltté minősítem, és alapos gyanúsítottként kihallgatom. Ha szükséges, célravezető tanúval szembesítem.

Pufajkás 2.: Mensáros László 1956 októberében, majd azt követően tevékenyen részt vett a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedésben. (*Lemennek.*)

Ifjú Mensáros széken ül. Írógép kattog.

Pufajkás 1.: Neve?

Ifjú Mensáros: Mensáros László.

Pufajkás 1.: Anyja neve?

Ifjú Mensáros: Springer Piroska.

Pufajkás 2.: Sprin-ger! Sprin-ger! Ka-ra-láb! Ka-ra-láb!

Pufajkás 1.: Bűdös volt az anyjának Konyáron házirézi nélkül, mi?

Pufajkás 2.: De hiszen ez Hamlet úrfi!

Pufajkás 1.: Terhelt személy játszott-e egy bizonyos Hamlet, dán királyfi szerepében?

Pufajkás 2.: Mint feudális csökevény.

Ifjú Mensáros: No, hadd kérdjelek ki apróra: mit vétettetek, jó barátim, a sorsnak, hogy ideküld benneteket, börtönbe?

Pufajkás 1.: Itt mi kérdezzünk, terhelt!

Pufajkás 2.: Börtönné a nagyravágyás teszi a magyar népi demokráciát.

Ifjú Mensáros: Egy csigahéjban ellaknám, s végetlen birodalom királyának vélném magamat, csak ne volnának rossz álmaim.

Pufajkás 1.: Jegyzőkönyvbe vesszük, hogy terhelt lelkiismerete rossz. Nem tud aludni.

Pufajkás 2.: Terhelt tagadja tán, hogy tagja volt a színházi „forr” bizottmánynak?

Ifjú Mensáros: Nem tagadom. A bizottmány ülésein kifejtettem nézeteimet.

Pufajkás 1.: Szóval nézetei vannak. Miféle nézetei?

Ifjú Mensáros: Úgy foglaltam állást, hogy nem a rendszert megdöntő mozgalom indult el, hanem egy belső tisztulási folyamat.

Pufajkás 2.: A hatóság tudomására jutott, hogy részt vett a vörös csillag leverésében, és szavalt a tüntetésen.

Ifjú Mensáros: Ez pletyka. Nem szavaltam.

Pufajkás 1.: Viszont harsányan követelte egy *Térffy Árpád* nevezetű színházigazgató leváltását.

Ifjú Mensáros: Téri Árpád.

Pufajkás 1.: Miféle név az? A Térffy legalább vérbeli arisztokrata család.

Pufajkás 2.: Kutyaőr.

Pufajkás 1.: Rókaprém. *Tyuhahé, rókaprém!* Ki a kurva, te vagy én?

Pufajkás 1.: Na, mit tud erről a *Térffy-Téri, Frédi-Béni*, bánomisén kicsodáról?

Ifjú Mensáros: Olyasvalaki, akinek hálával tartozom. Téri Árpád igazgatói tevékenysége alatt mindenkiért kiállt.

Pufajkás 2.: A magafajtáért is, mi?

Ifjú Mensáros: Neki köszönhetem, hogy színész lettem.

Pufajkás 2.: Minket nem tud átverni, terhelt!

Pufajkás 1.: Azt hiszi, próbázhat itten? Kihallgatáson van, terhelt, vegye tudomásul. Ha rajtunk múlik, ennél is rosszabb színész lesz. Lehúzzuk ezt a komédiát.

Pufajkás 2.: Megirigyelte a rendezést, mi? Fegyvert osztogatott, és meg akarta rohamozni az ÁVH laktanyáját.

Ifjú Mensáros: Tagadom. Kimentünk a laktanyába, és láttuk, hogy a kormányrendelet végrehajtása elmaradt, nem szerelték le az ávósokat. A bizottmányban követeltem, hogy azonnal oszlassák fel az ÁVH-t, és tisztázzák, ki lövetett a tüntetőkre. Aztán hallottam, hogy többeket letartóztattak, de semmiféle fegyveres cselekményt nem buzdítottam.

Pufajkás 1.: Válaszát nem fogadjuk el. Adataink vannak arra vonatkozóan, hogy felszólalásaival a párt ellen hergelte a tömeget. A szovjet csapatok kivonását követelte. A Magyar Népköztársaság kilépését a Varsói Szerződésből. Küldöttséget menesztett Győrbe és Budapestre.

Ifjú Mensáros: Én csak egy küldöttség része voltam. Budapesten találkoztunk Losonczy Gézával. Utunk során megtekintettük a Köztársaság teret. Megdöbbenve láttuk messziről a halottakat. Feküdtek a földön szerteséjjel.

Pufajkás 1.: Miféle halottakat? Hol feküdtek?

Ifjú Mensáros: Ha az ember szemben áll az Erkel Színházzal...

Pufajkás 2.: Mindenfajta színházasdival határozottan szemben állunk!

Ifjú Mensáros: ...akkor az autóbusszal a tér bal oldali részén, hátul mentünk lassan körbe. Onnan láttuk a romhalmazt.

Pufajkás 1.: Szóval kéjelegtek a látottakon. Tetszett, ahogy azok bekrepáltak, mi? Odacsődültek, és tunkolták a vért.

Ifjú Mensáros: Tapasztaltam, hogy a jogos követelések embertelenséggé fajulhatnak. Ezért kapcsolódtam be jobban a bizottmány munkájába.

Pufajkás 2.: Hazudik. Uszított, bizalmatlanságot szított, hangoskodott. Azt hiszi, nem tudjuk az elvtársnál is jobban, mi az igazság?

Pufajkás 1.: Nekünk adataink vannak, terhelt, vegye tudomásul.

Pufajkás 2.: Majd mi megmondjuk, ki hol feküdt, meg mi célból dobta föl a talpát.

Ifjú Mensáros: A Parlamentnél is halottak...

Pufajkás 1.: Hol?

Ifjú Mensáros: Legéppuskázva... fél pár gyerekcipő, ingfoszlány, üvegtörmelek...

Pufajkás 2.: Hallucinált, gyanúsított! Azt látta, amit látni akart.

Pufajkás 1.: Nem látott a szemétől.

Izgága egyenruhában és a kellékfegyverrel belép a Cselekmény színpadára.

Izgága: Üdv, Rosencrantz, Guildenstern, édesim!

Pufajkás 1. és 2.: Szolgálatunkat, ím, mély bókolattal hajtjuk, magunkkal együtt, e lábakhoz, parancsra készen.

Izgága: Hallátok bizony, Hamlet hogyan ki van cserélve; ki – mert nem hasonlít ahhoz, ami volt, se a kül-ember most, se a bel-ember.

Pufajkás 1.: Kiszedjük belőle, mit ki kell szednünk.

Pufajkás 2.: Még többet is, jövönk a kartotékok adatsorából pontosan megjósolható. Pár emberöltő múlva senki sem számolhat be az ellenforradalomról úgy, mint szemtanú. Jegyzőkönyveink levéltárakban őrzik a valót.

Pufajkás 1.: Bölcseknél szól az elvtárs. E hivatalos irományok szerzői, fenséged hűségese alattvalóiként, mi volnánk. Tisztünk a latrok kivallatása.

Pufajkás 2.: Alkalmasint az akták fektetése.

Izgága: Úgy, úgy, csak iktassátok szennyes titkotok. *Nyárson forgassátok a tanúk nyelvét, hajtsátok végre a párt irányelvét.*

Ifjú Mensáros: Te mit keresel itt?

Izgága (*ráfogja a kellékpisztolyt*): Találkoztunk már valahol, gyanúsított?

Ifjú Mensáros: Na, ne bohóckodj... ez a micsoda is tőlem van. Tedd el szépen, ne hadonássz.

Izgága: Kellett volna a hatalom, mi? Mostantól nem te írod a történelmet. Gyanúsított.

Ifjú Mensáros: Mindenféle hatalom kegyéből kiestem. És nem hulltam Mária ölébe. *Az én országom nem e világból való* – ezt a mondást hittanon bifláztuk. Ha valami fáj, hát az, hogy *abból* az országból kitoloncoltak.

Izgága: Idézgetünk, idézgetünk? Gyöngye jellem vagy. Pipogya figura. Nem cselekedtetél idejekorán. Átvettük az irányítást.

Ifjú Mensáros: A melankólia az Erzsébet-kor betegsége volt. Nem a Rákosi-koré.

Izgága: Most még Claudius vagyok, de nemsokára *én* leszek Hamlet.

Ifjú Mensáros: Te mindig a nyerő oldalon...?

Izgága (*a Clownokhoz*): Egy szavát sem értem ennek az *akasztófáravalónak*. Vigyétek innét. Kotródjatok.

Pufajkás 1. és 2. megbilincselik ifjú Mensárost, kezdik elvezetni a színpadról. Izgága a másik irányban távozik.

Pufajkás 1.: Ha nem bánja, leveszem a bilincset. (*Leveszi a bilincset.*) Mégiscsak országos hírvé Hamlet úrfi.

Pufajkás 2.: Jól játszik feudális csökevény, meg kell hagyni. (*Kimennek.*)

20. jelenet: a Gondolat színpadán.

Mensáros: A gyerekkori vallásosságot évekkal ezelőtt kivettem magamból.

A tudományos ismerkedés logikája kizárta az érzelmes vakhitet. Akkor kezdtem a színjátszást. Minden erőmmel a szakmai problémákra vettem magam. Az lett a vallásom. A lelkiismeretem mégis igényeket támasztott, táplálta a vágyat a nagy élet iránt. Mert kis élet az, amelyik másvilágtalan, még ha nem is élvehajász vagy céda. Eszménytelenné sohasem váltam, törődtem a pályámmal, de belső, nagy élet nélkül oly kevés eredmény érhető el. Az ember eszköz, nem pedig végcél. (ZENE)

21. jelenet: a Cselekmény, a Sors és a Gondolat színpadán.

A Cselekmény színpadán: Bíró, Ügyész, Védő, Izgága (tanú), Párttitkár (tanú), Titkárnő (tanú), Fűr (tanú), ifjú Mensáros (vándlott) a tárgyalótermi ülésrend szerint. A négy tanú szembesítése zajlik. A Sors színpadán Pufajkás 1. és Pufajkás 2., ezúttal mint jegyzőkönyvvezetők vadul vernek egy-egy írógépet. Leállnak.

Jegyzőkönyvvezető 1.: Kész vagy?

Jegyzőkönyvvezető 2.: Szó, szó, szó.

Jegyzőkönyvvezető 1.: De a veleje?

Jegyzőkönyvvezető 2.: Kiknek a veleje?

Jegyzőkönyvvezető 1.: Ezeknek itt, ni. (A Cselekmény színpadára bök.)

Jegyzőkönyvvezető 2.: Elébb kiszívjuk a velőt kicsinyke kobakjuktól...

Jegyzőkönyvvezető 1.: Aztán visszatöltjük, amit kell, nehogy belebakizzanak a történelembe.

Bíró: A tárgyalást megnyitom.

Jegyzőkönyvvezető 1.: Én leszek az ügyésszel.

Jegyzőkönyvvezető 2.: Akkor enyém a védelem. A tanúk vallomásai egymással ellentétesek, ezért indítványozom, hogy a tisztelt bíróság rendelje el a szembesítésüket.

Védő: A tanúk vallomásai egymással ellentétesek, ezért indítványozom, hogy a tisztelt bíróság rendelje el a szembesítésüket.

Jegyzőkönyvvezető 1.: A bizonyítási eljárás folytatása indokolatlan. A történeti tényállást alaposan feltártuk.

Ügyész: A bizonyítási eljárás folytatása indokolatlan. A történeti tényállást alaposan feltártuk.

Bíró: A védelem indítványának helyt adok. Elrendelem a tanúk szembesítését. Hogyan emlékeznek Mensáros László terhelt tevékenységére a Csokonai Színház forradalmi bizottmányában?

Izgága: Uszító hangú beszédek tartott.

Jegyzőkönyvvezető 1. (maga elé): Ez így lapos... (fennhangon) Meggyőződéssel állította, hogy...

Izgága: ...Magyarországon dicsőséges szabadságharc folyik.

Bíró: Terhelt mikor tett ilyen tartalmú kijelentést?

Izgága: Amikor a delegációval visszajöttek Pestről. A Losonczyval való megbeszélés után.

Ifjú Mensáros: Ilyen kijelentést biztosan nem tettem.

Bíró: Nem kérdeztem, terhelt. A többi megidézett tanú csatlakozik-e az imént hallott vallomáshoz?

Für: Én kérem a delegáció tagja voltam. Találkoztunk Losonczy Géza államminiszterrel. Hazafelé láttuk a holttesteket a Köztársaság téren. Akkor Mensáros László szóról szóra azt mondta, hogy nem ért egyet azzal, ami Pesten történt. Az ő célja különben a forradalmi bizottmányban sem volt egyéb, mint a magyar kultúra magasba emelése.

Jegyzőkönyvvezető 2.: Mensáros a demokratikus népi Magyarország mellett állt.

Für: Mensáros a demokratikus népi Magyarország mellett állt.

Párttitkár: Nem is volt kommunista. Ahogyan Téri sem, aki egy társulati ülésen az asztalra dobta a párttagsági könyvét, és azt mondta, hogy mélységesen szégyenli, hogy ennek a pártnak a tagja volt.

Jegyzőkönyvvezető 2.: Nem így mondta. Sajnálta, ami történt...

Titkárnő: ...És a színház tagságára bízta, maradhat-e továbbra is igazgató.

Izgága: Azért maradhatott igazgató, mert Mensáros szubjektív okokból védte. Még távollétében is. Neki köszönheti, hogy jártathatta a száját, és nem került az ávóra.

Titkárnő: Ez merő rágalom. Mensáros békét teremtett a színházisták között. Nem akart felfordulást.

Jegyzőkönyvvezető 2.: Az igazgatóság dezorganizáltsága ellen dolgozott.

Titkárnő: Az igazgatóság dezorganizáltsága ellen dolgozott.

Jegyzőkönyvvezető 1.: Jöhet egy kis csihi-puhi?

Jegyzőkönyvvezető 2.: Haddelhadd.

Jegyzőkönyvvezető 1.: Tombolt az antiszemitizmus.

Izgága: Tombolt az antiszemitizmus.

Jegyzőkönyvvezető 2.: Ez aztán a mélyütés! Bang! Na, várj csak. Ez az ember, kérem, hangulatot keltett.

Titkárnő (*Izgágára bökkve*): Ez az ember, kérem, hangulatot keltett.

Izgága: Még hogy én hangulatot? Mentettem a menthetőt.

Titkárnő: Te, véresszájú...

Izgága: Lehet, hogy időnként színleg avatkoztam közbe. Próbára tettem a vezetőst. Persze rosszul vizsgáztak.

Titkárnő: Bujtogatott. A származásomat szidta. A párttitkár skalpját követelte. Jól mondom?

Párttitkár: Nem emlékszem ilyen esetre. Titkárnő viszont Mensáros pártját fogta.

Titkárnő: Ő meg a magáét. (*Izgágára bökkve*) Higgyék el, hogy ez az alak...

Ügyész: Bíró úr, emlékeztetem arra, hogy Mensáros László büntetőpere folyik.

Bíró: A tanúk fejezzék be a vádaskodást. Már ami egymás bemártását illeti.

Terhelt miként értékeli a szerepét az ellenforradalmi tanácsban?

Ifjú Mensáros: A forradalmi bizottmány megvédte a színházat a felbomlástól. A városi bizottmányban a Köztársaság téri tapasztalatok miatt kezdtem aktívabb szerepet vinni. De csak adminisztratív teendőket láttam el.

Bíró: Terhelt mondott-e olyat – idézem a nyomozati jegyzőkönyvekből –, hogy elvadult kommunisták között is megőrizte Téri Árpád a nyugodtságát?

Ifjú Mensáros: Nem emlékszem, hogy ilyet mondtam volna. Egy ember volt elvadult, mégpedig ez az izgága.

Izgága: Mensáros László adott fegyvert a kezünkbe, hogy foglaljuk el az államvédelmisek laktanyáját.

Ifjú Mensáros: Addig handabandáztál, hogy végül kaptál egy ártalmatlan kelélfegyvert.

Titkár: Tanúsíthatom, hogy részegen aludt az őrszolgálaton. Elvadult kommunistákat a Párttitkár emlegetett.

Párttitkár: Rajtam kívül mindenki elvadult.

Izgága: Engem le akart tartóztatni ez a ficsúr.

Titkár: Nem igaz. Mensáros Lászlót akarta lefogni a színházisták fasiszta szárnya.

Párttitkár: Ő tartozott a fasisztákhoz.

Izgága: Úgy van, bizony! Ide a rozsdás bököt, hogy...

Ifjú Mensáros: Tisztelt Bíró! Ez a két tanú akkor egymás torkának esett volna. Most meg milyen mély egyetértésben licitálnak rá egymás bemondásaira.

Für: Nem annál volt fegyver, aki a vádlottak padján foglal helyet. Ez tény.

Izgága: Konspiratív célból átvettem a géppisztolyt. Nehogy az ellenforradalmárok kezére jusson.

Bíró (*Izgágához*): Fejtse ki, mit értett a terhelt az elvadult kommunisták kifejezésén.

Izgága: A központi pártirányításra sokan legyintettek. Sok helyi káder. Például egy alkalommal a színház nem jegyzett békekölcsönt...

Párttitkár: Én a Rajk-esetre gondoltam.

Bíró: Milyen értelemben gondolt a Rajk-esetre?

Párttitkár: Hát kérem, abban az ügyben elvált a szar a májtól. Vannak, ugye, rossz kommunisták, meg vannak jók...

Bíró: Tanú szerint Téri Árpád igazgatót a terhelt rossz vagy jó kommunistának tartotta-e?

Párttitkár: Nem értett egyet a pártközponttal... vagyis csak az utóbb beismert és korrekció alá vont hibáival értett egyet...

Für: Ezek szerint Téri és Mensáros jó kommunisták voltak?

Párttitkár: A központi irányítás többnyire a helyes ideológiát követte. Mensáros azt tartotta elvadultnak.

Bíró: Terhelt azelőtt tartotta elvadultnak a központi pártirányítást, hogy az önkritikát gyakorolt volna?

Izgága: A központi pártirányítás volt az elvadult.

Bíró: Tanú szerint a központi pártirányítás lett volna elvadult?

Izgága: Nem, Mensáros szerint. Én személy szerint mindig is hittem a pártközpont bölcsességében.

Párttitkár: Abban is hittünk, hogy szükség esetén a párt képes az önkorrekcióna. A helyi funkcionáriusok ne szóljanak bele a direktívák alakulásába. Miskolcon az ÁVO-n szolgálatot teljesítő öcsémet felkötötték – kis híján. Tartani lehetett, kérem szépen, attól, hogy Mensáros vezetésével Debrecenre ugyanaz a vérfürdő vár, mint a Köztársaság térré a pesti ellenforradalomban.

Für: Akkor még híre se ment. Később számoltunk be a látottakról.

Ifjú Mensáros: Eszem ágában sem volt politizálni.

Bíró: Terhelt szerint a forradalmi bizottmányok nem politizáltak?

Ifjú Mensáros: Nem a párt politikai vonalvezetését bíráltuk. Az anarchiát igyekeztünk elkerülni.

Ügyész: A vádiratban foglaltak alátámasztják, hogy vádlott elmarasztalható a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló mozgalomban való tevékeny részvétel büntetében. A nyomozati szakban felvett tanúvallomások egyértelműen bizonyítják, hogy vádlott a fasiszta ellenforradalmárok hangadója volt.

Für: Mensáros László a színházban a középvonalat vivő csoporthoz tartozott. Nem az MSZMP ellen, legfeljebb bizonyos személyek ellen szólalt fel.

Ifjú Mensáros: Téri Árpád és a vezetőség elmozdítását ez az izgága követelte. Azért, mert nem kapott olyan kaliberű szerepeket, mint amilyenekre vágyott. Tudják, a színházban az irigység, a fúrások megszokottak.

Izgága: Mensáros büntetett előéletű volt. Igazán semmi szükség nem volt arra, hogy áskálódjunk ellene. A kivételezése szorult magyarázatra.

Titkár: Mindenki tudta, hogy büntetett előéletű. Ahogy a kiemelkedő tehetségével is tisztában voltunk.

Izgága (*Titkárnohoz*): *Te bizonyára tisztában voltál. Egyesek, érdekes módon, mindig főszerepet visznek. Belőlük lesznek a főkolompók. De az igazi Hamletet, a vívódó királyfit, én játszottam.*

Titkár: Hamletet? Ne röhögtesd.

Bíró: Figyelmeztetem a tanúkat, hogy bírósági tárgyaláson vannak. A személyeskedést megtiltom.

Párttitkár: A színháznál az emberkérdés csúnyán állt. Nemcsak a kádercsere felvetése miatt. Mensáros figyelmeztetett minket, hogy aki nem sztrájkol, annak baja lesz majd.

Titkár: Éppen ellenkezőleg. Úgy fogalmazott, hogy nem igazságos felvenni a pénzt, ha az ember nem dolgozik meg érte. Nem akart a sztrájkpénzből patáliát.

Für: Úgy tudom, hogy az iskolába is bement, és leszerelő hangú beszédet tartott. Mondván, hogy a tanulók dolga a tanulás.

Párttitkár: Az ifjúság azért követett olyan tendenciákat, amelyeket, mert a fasiszták hergelték őket.

Für: Mensáros ellenállt a szélsőséges kirohanásoknak.

Ifjú Mensáros: A szülői munkaközösség tagja voltam. Arról beszéltem a diákoknak, hogy az első a tanulás, a szellemi fejlődés.

Ügyész: Vádolt agitációs tevékenységet is folytatott. Röpcédulák terjesztését szorgalmazta a szovjet katonák körében azzal a propagandával, hogy álljanak át az ellenforradalmárok oldalára.

Izgága: Ezt is igazolom. Az egyik társulati ülésen gépelt röpcédulákat dugott az orrunk elé. Kötelezni akart bennünket a szétszórásukra. Mi persze nem hagytuk...

Titkárnő: Rágalom. A szórólapok csak a sztrájkfelhívásról szóltak. De azt sem erőltette Mensáros.

Bíró: A bíróság megállapítja, hogy a szembesítés nem vezetett eredményre. Két mentő tanú áll szemben két terhelő tanúval.

Védő: Indítványozom további tanúk meghallgatását.

Bíró: Az indítványt elutasítom. A bizonyítási eljárás teljeskörűen lefolytatottnak, minden részletre kiterjedően lezártnak tekintendő.

Jegyzőkönyvvezető 1.: Jók voltak?

Jegyzőkönyvvezető 2.: Jók. Ügyesen megírtuk.

Jegyzőkönyvvezető 1.: Kicsit gyorsítsuk fel az ügymenetet. Leszek a vádlott az utolsó szó jogán.

Jegyzőkönyvvezető 2.: Akkor én leszek a védő. Beszúrok egy-két kenetteljes adalékot. Hadd higgye az utókor, hogy az állam tud érzelgős is lenni.

Jegyzőkönyvvezető 1.: Előnyös számunkra, ha hisznek az utódok a szabad akaratban és a tisztességes eljárásban. Úgy könnyebben engedelmessé válnak a rendezői szándéknak.

Jegyzőkönyvvezető 2.: Pedig mindenki szerepet játszik. Idefönn jó előre lezsugázzuk...

Jegyzőkönyvvezető 1.: A sors... az anyagi részecskék apró rezgései...

Jegyzőkönyvvezető 2.: Mi vagyunk a Gondviselés. Nélkülünk ez a vándorcirkusz...

Jegyzőkönyvvezető 1.: ...szétesne darabjaira.

Jegyzőkönyvvezető 2.: A törvény nem lenne törvény, ha minden tanú a magáét hajtogatná.

Jegyzőkönyvvezető 1.: Így viszont a történeti tényállás a törvényi tényállással szépen összeér. Megtörténik utólag, amit bizonyítani kell.

Losonczy bejön a Sors színpadára.

Losonczy: Kinek az ügyét tárgyalják?

Jegyzőkönyvvezető 2.: Az elvtárs lekéste a saját perét.

Jegyzőkönyvvezető 1.: Illetőleg elsiette. Évekkel ezelőtt, ítélethirdetés előtt távozott a börtönből.

Losonczy: Szóval már nem élek. Miért kell hát bolyonganom? Akár egy rontó szellemnek...

Jegyzőkönyvvezető 1. és 2. cinkosan összesúgnak.

Jegyzőkönyvvezető 2.: Jeltelen sírban fekszik. Kátránypapírba drótozva. Arccal a földnek.

Jegyzőkönyvvezető 1.: Új Köztemető. Közben utánanéztem. A végtisztességre évtizedekig várnia kell.

Losonczy: Csak ne voln' tilos Börtönlakom titkát elmondani: olyat fedeznék föl, hogy legkisebb szavára lelked hánytorgna fel, megfagyna ifju véred, s két szemed, köréből mint csillag szökellne ki, szétválna fűrtbe kondorult hajad, s élére állna minden szál külön, Mint túske-állat zörgő tollai... *(Losonczy kimegy a színről.)*

Védő: Kérem a tisztelt bíróságot, vegye figyelembe, hogy a vádlott az ellenforradalom idején az üldözöttek védelmére kelt. Ez kétségtelenül pozitív magatartás, az akkori helyzetben baloldali. A vádlott ezen kívül művész, aki fokozottabban reagál az igazságtalanságokra. Érzékenyebb, mint mások. Enyhítő körülményként kérem értékelni, hogy a bűncselekmény elkövetésének idején nagyon sokan nem ismerték fel a helyes politikai irányvonalat. A politikailag fejlettebbek sem. A pártbizottság maga is helyeselte a sajnálatos eseményeket a sajtóban. Ezt bizonyítja a Napló 1956. november 22. napján megjelent számának Egység és bizalom című cikke. Továbbá hosszú idő telt el a bűncselekmény elkövetése óta. Ugyancsak enyhítő körülmény, hogy a vádlott három kiskorú gyermeket nevel.

Ifjú Mensáros: Egyetérték a védőm által elmondottakkal. Úgy érzem, az ellenforradalom idején olyan voltam, mint egy műkedvelő a színpadon. Nem láttam a következményeket. Vegye a tisztelt bíróság figyelembe, hogy senki sem ártottam, egyéni bosszú nem vezérelt. *(Mensáros közben lesétál a Gondolat színpadáról a Cselekmény színpadára.)*

Mensáros *(ifjú Mensároshoz)*: Fején talátd a szöget. Műkedvelő vagy. Azt hiszed, hogy valaki előre megrendezte ezt a kutyakomédiát? A bíró? Az ügyész? A párt? A megfélemlített vagy megszarolt tanúk? Mindenkit megillet a szabad akarat. A védőt, a tanúkat, téged is. Nincsen sors, nincsenek körülmények. Te választasz. Tiéd a cselekvés szabadsága. Akaratszabadságban pedig a túlvilágról felénk áradó isteni kegyelem részesít. Aki nem hisz Istenben, annak a körülmények parancsolnak. Szüksős lehetőségek nyílnak számára. Mások, a többi ember, a hatalom, a természet erői rendre lenyűgözik. Te csak sodródsz az eseményekkel. Ártatlannak véled magad? Tudd meg, hogy bűnös vagy.

Ifjú Mensáros: Bűnös? De hiszen a sztrájkpénzt... nem adtam fegyvert... nem akartam a rendszert felforgatni...

Mensáros: Te tényleg azt hiszed, hogy ez az egész eljárás ésszerű? Azt hiszed, hogy rólad szól? Hogy a bíró és az ügyész kitervelték, és a párt koncepciójának estél áldozatul? Sokkal nagyobb hatalmat szolgál ez az apparátus. Odafenn, egy másik színpadon már próbálnak az igazi peredhez. *(Mensáros kimegy.)*

Ifjú Mensáros: De hát miért bűnhődöm? Kinek ártottam?

Védő (odasúgja ifjú Mensárosnak): Alaki hiba történt. Nem rendelkeztek az előzetes letartóztatás meghosszabbításáról. Maga egyelőre szabad. Tűnjön el a teremből!
Ifjú Mensáros: Szabad vagyok. Szabad vagyok! Szabad vagyok! (Közben kimegy a színről. Ellenkező irányban a többiek is elhagyják a Cselekmény színpadát.)

A kivetítőkön megjelenik az ítélet szövege.

Jegyzőkönyvvezető 1.: Elfogjuk?

Jegyzőkönyvvezető 2.: Ne, hagyd csak. Játsszon, forgasson, élje az életét. Abban a hiszemben, hogy szabad. Később elővezetjük.

Jegyzőkönyvvezető 1.: Addig mi tovább szőjük a történet fonalát.

Jegyzőkönyvvezető 2.: Írjuk a jegyzőkönyvet.

Jegyzőkönyvvezető 1.: Fejlesztjük a forgatókönyvet. Legyen nevük a mentő tanúknak?

Jegyzőkönyvvezető 2.: Legyen. És lehetnek többen is. Nem számít. Kell a konc az utókornak, hogy becsüljenek is valakit. Írod?

Jegyzőkönyvvezető 1.: Írom.

Jegyzőkönyvvezető 2.: Akkor a hasamra ütök, és diktálok. Hogyaszongya. Dr. Pöstényi Márton ügyvéd, dr. Kulin László professzor, Vámos László rendező, Blum Tamás karmester, Berényi Gábor rendező, Hegedűs Ágnes színésznő, Erdős Panni titkárnő, dr. Földényi László tanár, Kerekes Gábor operaénekes, Fűr Lajos történész. Lesz belőle miniszter is, de psszt. (Közben kattog az írógép, utána kimennek. ZENE.)

(Folytatása a decemberi számunkban)

Czinder Antal: Az 1956-os forradalom és szabadságharc névtelen hősei és áldozatai emlékére (bronz-részlet, Budapest, Balázs tér, 1993)